

Учнівський конкурс 2019-2020
«Радянське минуле: (пере)осмислення історії»

ЗАПОВІДНИК «АСКАНІЯ-НОВА» У ЗАСОБАХ МАСОВОЇ ІНФОРМАЦІЇ ЧАСІВ НАЦИСТСЬКОЇ ОКУПАЦІЇ (1941-1943)

Виконавці проєктної роботи:

Марина Синиця, Тетяна Мельник,
Марина Лисюк, Дар'я Новокшанова,
Аміна Саїтова, Ленара Емурлаєва,
учениці 10 класу
ОЗ НВК Асканія-Нова-гімназія

Керівники проєктної роботи:

Ілля Терновий – учитель історії та
зарубіжної літератури ОЗ НВК
Асканія-Нова-гімназія

Оксана Василичина – учитель
історії та правознавства ОЗ НВК
Асканія-Нова-гімназія

Асканія-Нова - 2020

ЗМІСТ

ВСТУП	3
Розділ 1. Історичні передумови висвітлення заповідника «Асканія-Нова» у періодичних виданнях довоєнного періоду (1874-1916).....	5
Розділ 2. Асканія-Нова в українських газетах та кінохроніці часів гітлерівської окупації (1941-1943 рр.).....	8
2.1 Асканія-Нова в україномовних газетах 1941-1943 рр.	8
2.2 Асканія-Нова у німецькій документальній хроніці 1943 р.	13
ВИСНОВКИ	17
СПИСОК ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ	19
ДОДАТКИ	

ВСТУП

У сучасному історико-культурному просторі української держави щодня у вітчизняних та закордонних архівах дослідниками виявляються нові подробиці нашого спільного минулого. Багато розсекречених документів, знайдених джерел допомагають вченим заповнити прогалини у маловиразних моментах історії, а іноді, взагалі, переосмислити деякі факти та події.

Біосферний заповідник «Асканія-Нова» ім. Ф.Е. Фальц-Фейна – славетне надбання нашої держави, унікальний резерват всепланетарного значення здатен похизуватися насиченою історією з усіма перипетіями бурхливих років. На сьогодні ми маємо достатньо наукових праць з розбудови степової оази. Здавалася б, що історія давно написана, люди вшановані, проте щодня виникають питання, які потребують уточнень, роз'яснень, узагальнень.

Одне з цікавих питань в історії Асканії-Нова, що заслуговує уваги, є висвітлення заповідника в українських періодичних виданнях часів Другої світової війни. Засоби масової інформації в умовах війн завжди є ефективним інструментарієм впливу на населення, а тому для сучасних дослідників газети та журнали, кадри кінохроніки становлять певну цінність для розуміння тих чи інших процесів. Насьогодні на якісному рівні проведені дослідження з діяльності нацистської та радянської пропаганди часів Другої світової війни, вивчені алгоритми роботи, простежені наслідки, зроблені висновки. Але відлуння війни відгукується, навіть, 75 років потому. І в край важливо сьогодні розуміти небезпеку слова, коли воно є зброєю в інформаційних війнах.

Головна мета даного дослідження – виявлення інформації про Асканію-Нова в українських газетах та часів гітлерівської окупації, кінохроніки. Виходячи з мети, авторкою були поставлені наступні **завдання**:

- Дослідити періодичні видання України часів Другої світової війни на предмет виявлення інформації стосовно Асканії-Нова.
- На основі систематизованих та проаналізованих джерел конкретизувати отриману інформацію у хронологічному порядку.

- Провести порівняльний та критичний аналіз досліджених джерел та виявити події на предмет унікальності.
- Результати дослідження представити широкому колу місцевої громади та використовувати в освітньому процесі під час формування навичок критичного аналізу інформаційних процесів у медіапросторі.
- Дослідження адаптувати для краєзнавчих заходів, спрямованих на шкільну аудиторію.

Актуальність полягає в тому, що дослідження у даному напрямку проводиться вперше та становить краєзнавчу цінність. **Об’єктом дослідження** є українські періодичні видання 40-х рр. XX ст., матеріали кінохроніки. **Предметом дослідження** є заповідник Асканія-Нова. **Географічні рамки дослідження:** Асканія-Нова Новотроїцького району Запорізької області. **Хронологічні рамки дослідження:** 1941-1943 рр. **Джерельну базу** роботи склали скановані фрагменти газет, що знаходяться в цифровому архіві української періодици «Libragia», матеріали кінохроніки сайту Меморіального музею Голокосту у Вашингтоні. У своїй роботі авторка користувалася **методами дослідження:** *Історико-хронологічний* – джерела простежені у хронологічному порядку. *Компаративний (порівняльний)* – проведено порівняльний аналіз досліджених джерел з метою виявлення процесів запозичення, копіювання. *Метод критичного аналізу* дозволив диференціювати джерела на предмет виявлення унікальних фактів. *Методом систематизації джерельної бази* було складено власний архів. **Ступінь вивчення проблеми:** Опрацювання української періодици часів Другої світової війни з метою виявлення інформації про Асканію-Нова проводиться вперше, а тому **наукова новизна** полягає в тому, що переважна більшість досліджених джерел оприлюднюються вперше для широкого загалу. **Апробація дослідження:** Дослідження презентовано учням середньої школи на заходах, присвячених історії рідного краю. **Перспективність** дослідження передбачає широке використання результатів дослідження у краєзнавчій роботі школи, бібліотек селища. Робота доповнює маловиразні події в рідному селищі часів гітлерівської окупації, розширює кругозір, підвищує історико-географічні знання, дозволяє яскраво реалізувати на практиці навички критичного мислення, критичного аналізу тощо.

Розділ 1

Історичні передумови висвітлення заповідника «Асканія-Нова» у періодичних виданнях довоєнного періоду (1874-1916)

Історія Асканії-Нова розпочинається на початку XIX ст., коли земельні ділянки на Півдні України придбали німецькі колоністи з метою розведення овець. Тоді, 1828 року, вихідці з князівства Ангальт розпочали, того ще не знаючи, славетну історію маленької степової оази. Згодом, у 1856 році, коли Асканія-Нова перейшла до представників династії Фальц-Фейн, відбувається успішне становлення господарства. Але найбільшу популярність Асканія здобуває за часів діяльності її власника Фрідріха Фальц-Фейна.

Фрідріх Едуардович Фальц-Фейн (1863-1920) – відомий землевласник Таврійської губернії, власник великих вівцекомплексів та кінних заводів, багаторазовий призер сільськогосподарських виставок у родовому маєтку Асканія-Нова з власної ініціативи створив унікальний зоопарк, в якому формував колекції птахів та копитних тварин протягом 1874-1916 рр. У напіввільних умовах в асканійському зоопарку перебувало 52 виду ссавців, 208 видів птахів. Саме Фрідріх Фальц-Фейн першим у світі завіз з Монголії дикого коня Пржевальського та отримав потомство. Першим у Російській імперії та другим у Європі отримав пташенят африканського страуса. З 1885 по 1902 роки за розпорядженням Фрідріха Едуардовича був створений дендрологічний парк (28 га), в якому було висаджено 220 видів рослин. Проект парку отримав Золоту медаль на Всесвітній виставці у Парижі 1889 року та є пам'ятником садово-паркової архітектури XIX ст. Також Ф.Е. Фальц-Фейн першим у світі вилучив з господарського використання ділянки степу, організувавши резерват. Одна з виділених ним ділянок («Стара», 1898 р.) зберіглася до сьогодні та є основою сучасного Біосферного заповідника «Асканія-Нова»[33].

Таким чином, можемо констатувати, що у II пол. XIX ст. на Півдні України на території невиразного містечка, де німецькі колоністи розводили

овець, виник унікальний зоопарк, аналогів якого не було в Європі. У майбутньому зоопарк перетвориться на чудове місце відпочинку для шанувальників природи, а згодом стане платформою для функціонування наукового центру з утримання диких тварин та птахів в умовах південно-українського клімату, розведення сільськогосподарських тварин, плодових дерев та кущів тощо.

Розуміємо, що висвітлення Асканії у засобах масової інформації безпосередньо залежало від її успішного становлення як господарського маєтку. Якщо у першій половині XIX ст. Асканія висвітлювалася переважно у довідковій літературі (пам'ятні книжки, адрес-календарі, статистичні довідники) та у наукових фахових джерелах (огляди вівчарської справи, довідники з конярства тощо), то зі становленням зоопарку, організацією заповідної природоохоронної справи про маєток Фальц-Фейна починають писати місцеві газети з метою популяризації.

Але відмінну рекламу заповіднику зробив імператор Микола II, коли 1914 року відвідав Асканію-Нова. Ще 1896 року в Нижньому Новгороді за царської підтримки відбулася XVI Всеросійська промислова і художня виставка. З продукцією своїх маєтків (різні сорти зерна, зразки вовни, чистокровні коні, племінні жеребці, корови, вівці) в ній взяв участь й асканієць Фрідріх Фальц-Фейн. На виставці Фрідріх був представлений царю Миколі II, якому подарував відмічених нагородою бика, корову і теляти сірої подільської породи. У 1911 році в Петербурзі під час підготовки до 50-річчя земського самоврядування, Фрідріх Фальц-Фейн знову зустрівся з Миколою II. Цар, який вже неодноразово чув про дивовижний зоопарк просто неба, виявив бажання відвідати Асканію-Нова (Додаток А).

Завдяки зусиллям Олександра Кривошеїна, тодішнього головного управляючого землеустроєм Російської імперії, візит царя в Асканію-Нова був здійснений. Багато осіб з оточення царя намагалися вплинути на його плани відвідати Асканію. Вони не могли змиритися з думкою про те, що цар

всієї Русі збирався поїхати до звичайного смертного, до того ж німецького походження. Але візит царя відбувся і самодержець залишився задоволеним.

У своєму листі до матері, імператриці Марії Федорівні, імператор писав: «Далі ми пішли до знаменитого звіринцю, розміром, як військове поле в Гатчині, з величезним парканом навколо. Там живуть різні олені, кози, гну, кенгуру і страуси. Дивовижне враження, точно картина з Біблії, як ніби звірі вийшли з Ноевого ковчегу! Тут ростуть наші північні кущі та дерева, що теж дивно в степу. В саду, в одному зі ставків, Фальц-Фейн розвів рибу, яка вся червоного кольору. Він мені пояснив, що це дуже просто: потрібно тільки давати багато сонця і давати рибі м'ясо! На наступний ранок, 30 квітня, ми поїхали в степ і продовжували оглядати стада, показали нам також стрижку овець, при цьому жодного *rocher* не було» [33].

Після царського візиту про фальц-фейнівське диво у степу почали говорити всі. Саме приїзд царя можна сміливо вважати точкою відліку інтенсивного відвідування Асканії-Нова з не менш активним висвітленням у періодичних виданнях. Про один з таких яскравих прикладів свідчить замітка від 18 серпня 1916 року в петроградській газеті «Новий час» про відвідування Асканії-Нова еміром бухарським. Газета сповіщала, що останній 12-й емір Бухари Сеїд Алім-хан у супроводі міського голови Ялти Гвоздевича оглянув акліматизаційний парк Фальц-Фейна та провів зустріч із власником (Додаток Б).

Варто зазначити, що Асканію різного часу відвідували найвідоміші діячі у галузі природознавства: зоологи, ботаніки, географи, натуралісти та ін. Фрідріх Фальц-Фейн надавав науковцям базу свого зоопарку для проведення дослідів. Про наукові досягнення в Асканії-Нова поступово починали писати не лише у вітчизняній пресі, а й закордоном. Але Перша світова війна, Жовтневий переворот та громадянська війна в Росії звели нанівець численні гучні проекти амбіційних вчених. Фальц-Фейн був змушений емігрувати до Німеччини, а його Асканія-Нова перейшла до рук більшовиків. Почався новий період в історії заповідника та нові настрої у пресі.

Розділ 2

Заповідник «Асканія-Нова» в українській пресі та німецькій кінохроніці часів гітлерівської окупації (1941-1943 рр.)

2.1 Асканія-Нова в україномовних газетах 1941-1943 рр.

Заповідник «Асканія-Нова» у різні часи свого становлення відчував на собі перипетії історичних процесів. Ледве відновившись після трагічних подій 1917 року, громадянської війни (1917-1922), Асканія-Нова зіткнулася з більш загрозливішою силою – гітлерівським загарбництвом.

До Асканії-Нова частини 11-ої армії Еріха фон Манштейна вторглися вже 14 вересня 1941 року, напередодні добре попрацювавши авіацією. Заповідник гітлерівці розглядали як надбання німецького народу, а тому дотримувалися наказів командування по збереженню території. У своїх мемуарах фельдмаршал Манштейн із обуренням згадував гори підпаленого хліба, залишеного відступаючими червоноармійцями [38]. Тим самим офіцер підкреслив, на його погляд, неналежне відношення до заповідника з боку радянського керівництва (Додаток Т). Асканія-Нова для нацистів, окрім господарського об'єкту, була також зручним стратегічним пунктом для вторгнення до Криму. Недарма Манштейн розташував тут штаб, в якому виношував загарбницькі плани. Для розуміння того, які об'єми асканійської спадщини дісталися гітлерівцям, доречно ознайомитися з довоєнною українською пресою.

У львівському «Ділі», у статті «Чаплі» за червень 1926 року повідомляється, що напередодні святкування 100-річного ювілею зо дня свого заснування Асканія отримала офіційну назву – «Степовий державний заповідник ім. Х. Раковського «Чаплі»» [13], (Додаток В). Чаплі є зразковим господарством, яке обслуговують близько 3000 робітників. Зоопарк поповнився сотнею нових тварин, серед яких значаться лані, джейрани, дикі коні, кенгуру, а також рідкісні птахи: фазани, лебеді, фламінго, чаплі.

Підкреслено, що на службі перебувають більше 200 коней, близько 400 волів, 70 верблюдів, а також використовуються 24 трактори «Форд». Господарство має електрифіковані млин, крупарні, олійні, водопровід. У Чаплях виведено 9 порід овець. У 1925 році вівці дали 3500 пудів тонкої вовни, у господарстві було заготовлено близько 320 000 пудів сіна та зернових. У статті також акцентується увага на отриманні господарством 266 000 крб. чистого прибутку. Досить-таки цінна, хоча і суперечлива інформація для нащадків та вимагає критичного ставлення.

Вже через рік львівські журналісти у статті «Цілинні степи України» із сумом констатують зникнення великого українського степу – символу народних пісень та історичних дум. А 1939 року львівське видання згадало заповідник у переліку привабливих туристично-екскурсійних об'єктів України [34, 36].

Отже, незважаючи на ставлення фельдмаршала Манштейна, розуміємо, що Асканія напередодні окупації була успішним господарством, в якому займалися розведенням сільськогосподарських тварин, підвищували врожайність зернових культур, активно розвивали біологічну науку.

З метою зацікавлення Асканією широкого кола осіб гітлерівці спонукають українську пресу активно писати про неї. Таким чином, в україномовних виданнях 1941-1943 рр. інформація про заповідник представлена досить широко.

Одним з найперших в окупаційний період Асканію-Нова згадав київський тижневик «Нове українське слово» [17,18]. У двох січневих номерах 1942 року доктором біологічних наук С. Парамоновим подана велика стаття «Асканія-Нова та її завдання». У статті вчений дає стислу історичну довідку про створення селища, наводить статистичні дані відносно заповідного фонду території, нещадно критикує радянське керівництво за необачне управління. Автор пропонує ряд заходів з відновлення Асканії, зокрема, наголошує на активізації науково-дослідницької роботи, створенні нових лабораторій, розширенні території зоопарку, поповненні експонатами

музею. Сьогодні важко визначити наскільки та як саме німцям «вдалося» удосконалити й підвищити ефективність роботи асканійського заповідника, адже «наслідки» їхнього господарювання радянський уряд оцінив у мільйони рублів. У Повідомленні радянського інформбюро від 23 листопада 1943 року зазначено, що гітлерівцями розстріляно близько 200 асканійців, 300 чоловіків угнано на примусові роботи до Німеччини, розорено музей, пошкоджено бібліотеку та зоопарк. Ось такі завдання дійсно були реалізовані окупантами в Асканії-Нова, що підтверджено свідченнями численних місцевих жителів, яким пощастило вижити.

Лютневий номер «Нового українського слова» за 1942 рік повідомив про «Сторіччя наукової праці в Асканії-Нова» [28]. Автор акцентував увагу на науковій роботі вихідців з Німеччини, детально описав заслуги Фрідріха Фальц-Фейна, а також діяльність Франца Тецманна – піонера-дослідника асканійського степу.

Старокостянтинівське «Нове життя» у липневому номері 1942 року наводить уривки зі статті доктора Хельма «Праця німецьких колоністів в Україні» [20]. Автор схвально відгукується про своїх земляків, що у різні часи переселилися до України, створивши зразкові господарства. Із гордістю розповідає про Фальц-Фейнів та їхніх овець, які «постійно викликали труднощі у підрахунку» та наголошує на непомірних більшовицьких апетитах, через які доходи колоністів скоротилися (Додаток Г).

У вересні 1942 року новина про виділення німецьким керівництвом 15000 баранів-мериносів для розвитку господарства на півдні України знайшла місце відразу у кількох виданнях [1–4]. Про цю подію написали «Васильківські вісті», білоцерківський «Дзвін волі», «Український голос» з Проскурова, а також тижневик Барської округи. У статті детально описуються масштаби постачання баранів в Україну, повідомляється про потяг з 14 вагонів, кожен з яких містить по 40 особин, про особливості утримання баранів під час поїздки. Розповідається, що кожна тварина має картку, в якій з німецькою скрупульозністю зазначено походження, ціна,

прізвище та ім'я особистого годувальника-доглядача. Отже, можна зробити висновки, що німецька окупаційна влада планувала активно розвивати вівчарство на півдні України, продовжуючи справу ангальтців та Фальц-Фейнів (Додаток Е).

У жовтневому номері за 1942 рік юзівського «Донецького вісника» у статті «Крым должен быть орошен» зазначається важливість вирішення для німецького командування питань водопостачання до засушливих Північної Таврії та Криму [10]. Асканія-Нова наводиться як приклад зразкового господарства, що вирішило для себе проблему води завдяки артезіанським свердловинам. Цікаво, що власник Асканії Фрідріх Фальц-Фейн у статті згадується під ім'ям Ерік.

Чернігівська газета «Українське полісся» у грудні 1942 року у статті «Ногайські степи» розповідає про робочу поїздку генерального комісара Таврії Альфреда Фрауенфельда [15]. Ногайський степ змальований як привабливий регіон для розвитку сільського господарства. Згаданий Генічеськ як потужний порт із рибопереробним заводом, озеро Сиваш із цілющими грязями, заповідник Асканія-Нова з рідкісними тваринами та птахами. У перспективах значиться модернізація водних магістралей Мелітопольщини, оновлення фруктових та овочевих плантацій регіону (Додаток Д).

У 1943 році лютневий номер берлінського україномовного «Голосу» кількома строками обмовився про те, що заповідник «Чаплі» відновився після відходу більшовиків та продовжує наукову діяльність [35] (Додаток К). Того ж місяця інший берлінський тижневик для руських робітників «Труд» статтею «Рятування культурних цінностей» повідомив про врятовані від більшовиків пам'ятки культури СРСР. Серед солідного переліку пам'яток також значиться й Асканія-Нова [27]. Цікаво, що у статті наголошується увага на особливій ролі німецьких військовослужбовців у спасінні культурних цінностей. Тижневик підкреслює, що німецькі солдати, повернувшись з фронтів, зазначали «безглузде руйнування більшовиками

пам'яток, будівель, які нічого спільного не мають із війною». Проте радянські очевидці дій німецьких солдат розповідали зовсім протилежне.

«Одесская газета» від 28 травня 1943 року розмістила некролог Алоїзію Моравеку, педагогу Одеської консерваторії. Музикант примітний тим, що в Асканії-Нова за дорученням С.Б. Фальц-Фейн організував оркестр духових інструментів та протягом десяти років ним керував [16].

Липневу новину «Райхміністр Розенберг відбув у подорож по Україні» розмістили газети Правобережжя: «Вінницькі вісті» (Вінниця), «Воля Покуття» (Коломия), «Голос Прикарпаття» (Дрогобич), «Нова Доба» (Берлін), «Нове українське слово» (Київ), «Рідна Земля» (Київ), «Станіславівське слово» (Станіслав) [21–24]. Рейхміністр Альфред Розенберг разом з рейхкомісаром Еріхом Кохом під час подорожі Дніпропетровською, Кримською та Миколаївською Генеральними округами знайомилися із становищем сільського господарства у регіонах. Газети повідомляють, що німецькі воєначальники побували у зразкових підприємствах Запоріжжя, Кривого Рогу, Нікополя, Миколаєва, Мелітополя, Херсону, а також оглянули овечу ферму та зоопарк в Асканії-Нова. З особливим наголосом у газетах підкреслено, що «за весь час подорожі рейхміністр бачив радісну участь у праці на всіх ділянках життя, що її проявляє українське населення». Через 75 років після війни остання фраза сприймається по-особливому цинічно, адже розуміємо що саме стоїть за цією «радісною участю» місцевого населення (Додаток Ж).

Активно про Асканію-Нова писали газети у серпні 1943 року. «Миргородські вісті» звернули увагу на «Нову Асканію», в якій розташований «рай звірів» [12]. У замітці перелічені асканійські рідкісні тварини (фламінго, страуси, олені, антилопи тощо), згаданий музей та бібліотека. Яскраву рекламу «тваринному парку в Асканії-Нова» з його детальним описом зробили газети Антонінської округи «Світлий промінь», київські «Последние новости» та «Уманський голос» [29,30] (Додаток Л). Український тижневик для Чортківщини та Бережанщини «Чортківська

думка» розповів у жовтні 1943 року історію створення заповідника «Асканія-Нова», наголошуючи на його унікальності [8].

Після визволення Асканії-Нова від гітлерівських загарбників україномовні газети продовжують писати про заповідник як на території СРСР, так й за його межами. Так, миколаївська «Новая мысль» у січні 1944 року повідомила про передачу з асканійського зоопарку до миколаївського пару зубробізонів – самця Лангріна та самки Алеї [9]. У січні 1945 року тижневик українських селян та робітників «Земля» з німецького міста Плауен (Саксонія) розмістив нарис «В степу» за авторством Лерхе [11]. Автор досить поетично змальовує красу українського степу, його простори. Не обминув увагою й асканійський заповідник. У листопаді 1947 року український тижневик з баварського Аугсбургу «Наше життя» повідомляє, що київська кіностудія працює над серією документальних фільмів «Подорож по СРСР» та в кінотеатрах вже можна подивитися фільми «Гирло Дунаю», «Дністер», «Асканія-Нова» та ін. [6]. Пошук даного фільму в архівах триває понині.

2.2 Асканія-Нова у німецькій документальній хроніці 1943 року

Під час Другої світової війни нацистський кінематограф був однією з ефективною складовою гітлерівської пропагандистської машини. Німецькі солдати на окупованих територіях активно фотографували, знімали на кіноплівку свої нові володіння, відправляли на свою Батьківщину звіти про свої героїчні вчинки. Таке пропагандистське кіно відігравало важливу роль у формуванні яскравої картини на окупованих територіях та заохочувала прихильників нацизму до рішучих дій.

Після німецької капітуляції в 1945 році союзники конфіскували всі копії німецьких фільмів, знятих з 1933 року. За результатами перевірки значна частка нацистської кінопродукції була відправлена до архівів. Тривалий час німецькі фільми часів Другої світової війни носили статус з обмеженим

доступом та не призначені для публічного доступу. На думку союзників, ці фільми повинні були схованими через те, що прославляли нацистську ідеологію, мілітаризм, вермахт, вони спотворювали історію, ображали релігійні почуття, збуджували почуття помсти або презирство щодо союзників. Так, відома історія з фільмом «Пам'ять про табори» («Memory of the camps») режисерів Альфреда Хічкока та Сідні Бернштайна. Коли група британських кінематографістів вирішила зібрати воєдино весь відео матеріал, що союзники відзняли у звільнених концентраційних таборах та запросила до співпраці самого Альфреда Хічкока, то майстер після проведеної роботи кілька днів не виходив зі свого будинку, настільки він був вражений побаченим.

Хоча доступ до нацистських фільмів ніколи не був заборонений повністю, проте чимало фахівців розуміло їх пропагандистську силу. На думку багатьох кінокритиків нацистське кіно з точки зору ідеології – страшне, за режисерським задумом – геніальне, за рівнем майстерності – бездоганне. Навіть сьогодні, побачивши його, можна вийти на вулицю та почати вбивати людей за расовими ознаками.

Але частина фільмів заслуговує на увагу через те, що в них демонструються кадри повсякденного життя на окупованих територіях. І можна побачити те, що було приховано від нас протягом 70 років.

Нещодавно асканійськими краєзнавцями на сайті Меморіального музею Голокосту у Вашингтоні було знайдено документальну хроніку німецького виробництва, в якій відображене повсякденне життя в окупованій Центральній та Південній Україні 1943 року [37].

В анотації до фільму повідомляється, що кадри зняті німецькими фотографами, які подорожують Україною влітку 1943 року, фотографуючи міста, села та колгоспи. Найбільш масштабні кадри зроблені фотографом-жінкою. Є уточнення, що вона подорожувала літаком та автомобілем з півдня України (Мелітопольська область) трохи північніше Криму, далі по Дніпру на північ від Дніпропетровська до Києва, а потім через Рівне на захід до

кордону. Але дізнатися ім'я жінки-фотографа складно через обмаль інформації. Дослідниками висувуються версії, що вона може бути дружиною генерала Максиміліана фон Зоттмана, який 1943 року перебував в Україні та в Асканії-Нова (Додаток М).

У німецькому Федеральному архіві, що знаходиться у місті Кобленц, зберігаються фотографії за авторством генерала Максиміліана фон Зоттмана, які він зробив під час свого перебування в Україні влітку 1943 року [39].

Максиміліан фон Зоттман (1882-1966) – німецький генерал-майор, що очолював поліцію адміністративного округу Райхсгау. Навесні 1943 року генерал пішов у відставку, і, таким чином, припускаємо, міг свою відпустку проводити у подорожі Україною. Світлина, ним зроблені, датовані червнем 1943 року. На кадрах бачимо кримські пейзажі, татарське весілля, тварин асканійського зоопарку, генічеський порт, дніпровські плавні тощо.

Час та місце світлин Зоттмана та кадри відеохроніки з музею Голокосту співпадають, а тому можна припустити, що робилися вони одними особами. Можливо у ролі кінооператора виступила якраз дружина генерала.

Кадри, що відзняті в Асканії-Нова, для сучасних мешканців селища та дослідників заповідника представляють значущість. З кількох хвилин, що відведені асканійській землі у фільмі, бачимо, що головна увага окупантів була прикута до тварин зоопарку: страусів, антилоп, зебр, птахів. Але зустрічаються моменти з будівлями, дорогами, околицями селища. Так, на одному з кадрів скупчення населення із своїми хатніми собаками. З якою метою гітлерівці наказали провести виставку собак достеменно невідомо, але, можливо, прагнули відібрати найкращі екземпляри тварин для подальших охоронних та каральних дій. Зацікавили німецьких операторів й половецькі кам'яні статуї – баби. Кадри зі скульптурами зараз дуже цінні для асканійських дослідників, адже сьогодні статуї втрачають свій зовнішній вигляд через погодні умови (кислотні дощі, літні засухи, людський фактор). На плівці чітко можна розгледіти особливості половецьких скульптур. На кадрах присутні німецькі солдати, вони влаштували по центральній вулиці

Асканії перегони на верблюдах. На інших кадрах авторка фільму веде бесіду із жінкою похилого віку, яка занята прядінням. Стара сидить на подвір'ї, коло неї корзини із вовною, традиційна українська прядка. Припускаємо, що асканійка розповідає жінці-оператору про особливості своєї роботи. Цілком ймовірно, що спілкування між жінками відбувається німецькою мовою (Додаток Н, П, Р, С).

Окремою окрасою становлять кадри подвір'я маєтку Фальц-Фейна, в родовому будинку якого німецькі окупанти розташували свій штаб. Територія маєтку, як завжди, у квітах, а ручні птахи (фазани, павичі, качки) ходять, не зважаючи уваги на німецькі автомобілі, що нахабно роз'їжджають заповідними стежками. У своїх мемуарах фельдмаршал Еріх фон Манштейн детально згадує своє перебування в Асканії. Гітлерівський воєначальник яскраво змальовує навіть тварин, які примудрялися заходити до приміщення, турбуючи непрошених гостей.

Певну цінність становить кадр, на якому бачимо придорожню табличку із написом «Halbstadt: Deutsche Kolonie – Colonia Germana – Німецька колонія». Табличка сповіщає про те, що місто Гальбштадт (нині сучасне місто Молочанськ Запорізької області) є німецькою колонією. Написи зроблені німецькою, румунською та українською мовами.

Стрічка без звукового супроводу, субтитрів, доброї якості є цінним джерелом з дослідження української історії часів гітлерівської окупації. Фільм виконаний у кращих традиціях нацистської пропаганди. Місцеве населення показано щасливим, діти та жінки посміхаються в кадрі, чоловіки майже відсутні, всі активно працюють, одягнені в парадний одяг.

Сьогодні для нас кадри з цього кінозвіту про подорож Україною 1943 року становлять величезний інтерес. Відкидаючи нацистсько-пропагандистське забарвлення, ми маємо можливість бачити простори нашої країни, людей в неймовірно складних умовах життя, маленьких дітей, деякі оголені та голодні. Ці кадри, сюжети необхідно використовувати в роботі з сучасною молоддю для кращого розуміння небезпеки романтизації націоналістичних ідей.

ВИСНОВКИ

Досліджуючи статті україномовних газет відносно заповідника Асканія-Нова часів нацистської окупації, робимо наступні висновки. Вся інформація про заповідник у тодішніх засобах масової інформації представлена у кількох напрямках. По-перше, окупанти розглядали Асканію-Нова як господарство, що здатне забезпечити німців необхідною сільськогосподарською продукцією і таким чином Асканію-Нова необхідно було показати як привабливий регіон. По-друге, заповідник, навіть під час війни, не припиняв роботу та являв собою цікавий об'єкт науково-туристичного спрямування. По-третє, слід віддати належне авторам, які популяризували заповідник, писали про його історію, діяльність засновників, адже ця інформація у радянські роки була закритою.

Слід критично оцінювати зміст численних статей, що несуть в собі статистичну інформацію, адже багато цифр є надуманими та не відповідають реаліям. Так, наприклад, інформація про постачання 15 000 баранів-плідників з Німеччини до Асканії у 1942 році не підтверджена ані місцевими істориками, ані місцевими жителями, що пережили окупацію. Також подію не підтверджує жодний документ. Таким чином, розуміємо, що німці лише планували це зробити, але не встигли.

Серед основних тем, які присвячували Асканії українські газети, слід виділити наступні: «Історія становлення заповідника», «Заслуги Фальц-Фейнів», «Різноманітність флори та фауни зоопарку», «Враження екскурсантів», «Результати діяльності науковців» та ін.

Кадри ж кінохроніки демонструють повсякденне життя та спрямовані показати людей, які «вдячні» так званим «визволителям» від радянської влади. Але, реальну ситуацію не рятують добре відрепетировані посмішки місцевих жителів. Серед умовно щасливих людей до об'єктиву камери потрапляють босі люди, люди без зубів, у лахмітті. Це свідчить про скрутне становище місцевих жителів.

На прикладі Асканії-Нова яскраво представлений обмін «люб'язностями» між окупантами та радянською владою, коли у всіх бідах заповідника сторони звинувачували одна одну. Противники радянської влади наголошували про неспроможність керувати заповідником, підкреслювали фахову некомпетентність науковців. Після визволення Асканії-Нова наприкінці жовтня 1943 року у Повідомленні Радянського Інформбюро від 23 листопада того ж року, в свою чергу, детально розписані збитки, які завдали окупаційні війська заповіднику.

З позиції сьогодення чудово розуміємо, що заповідник опинився між двох вогнів, і за часів війни збитки йому завдали обидві сторони.

Варто зазначити, що тільки після розпаду СРСР в засобах масової інформації активно почали висвітлювати німецький період історії Асканії-Нова. Таким чином, періодичні видання 40-х років, кадри кінохроніки є цінними джерелами для дослідників Асканії-Нова. Слід наголосити, що за будь-якого політичного режиму протягом своєї історії заповідник поставав у ЗМІ як самобутнє культурне явище, яке потрібно розвивати та берегти для майбутніх поколінь.

Дане дослідження покликане привернути увагу місцевої молоді на історію рідного селища у часи Другої світової війни, шляхом критичного й порівняльного аналізу опрацювати інформаційні джерела для осмислення й переосмислення фактів та подій сімдесятирічної давнини.

В умовах сучасних гібридних війн, коли ефективною зброєю є інформаційне протистояння, доречно брати до уваги масштаби впливу пропаганди на свідомість людей, розуміти наслідки цих процесів. Важливим завданням на сьогодні є розвиток у молодого покоління навичок критичного сприйняття споживаної інформації, різносторонній аналіз історичних подій у світі та у конкретно визначених регіонах.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. 15 000 баранів мериносів для розвитку вівчарства Україні//Дзвін Волі.-1942.-17 вересня.-№54.- С.4
2. 15 000 німецьких баранів-мериносів для розвитку української годівлі овець//Васильківські вісті.-1942.-17 вересня.- №57.-С.4.
3. 15 000 німецьких баранів-мериносів для розвитку української годівлі овець//Тижневик Барської округи.-1942.-27 вересня.- №57.-С.3.
4. 15 000 німецьких баранів-мериносів для України//Український голос.-1942.-10 вересня.-№73.-С.3
5. В Новой Аскании//Последние новости.-1943.-16 августа.-№33.-С.4
6. Вісті з України//Наше життя.-1947.-24 листопада.-№44.-С.2.
7. З кожним місяцем поступ у розбудові//Нове українське слово.-1943.-27 червня.-№149.-С.2
8. Заповідник Чаплі (Асканія Нова)//Чортківська думка.-1943.-17 жовтня.-№42.-С.4
9. Зубробизоны//Новая мысль.-1944.-23 января.-№9.-С.4
10. Крым должен быть орошен // Донецкий вестник. – 1942. – 30 жовтня.-№88.-С.2.
11. Лерхе. В степу/Лерхе.//Земля.-1945.-21 січня.-№3.-С.3.
12. Нова Асканія//Миргородські вісті.-1943.-12 серпня.-№67. С.4.
13. Новинки//Діло.-1926.-5 червня.-№123.-С.3
14. Нові видання//Львівські вісті.-1942.-28-29 червня.-№142.-С.3.
15. Ногайські степи//Українське полісся.-1942.-9 грудня.-№134.-С.3
16. Памяти А.Моравека//Одесская газета.-1943.-28 мая.-№122.-С.3
17. Парамонов С. Асканія-Нова та її завдання/С. Парамонов//Нове українське слово.-1942.-4 січня.-№3.-С.3
18. Парамонов С. Асканія-Нова та її завдання/С. Парамонов//Нове українське слово.-1942.-6 січня.-№4.-С.3
19. Подорож Райхсміністра Розенберга по Україні//Вінницькі вісті.-1943.-1 липня.-№54.-С. 1.

20. Праця німецьких колоністів в Україні//Нове життя.–1942.–30 липня.–№35.–С.3
21. Райхсміністер Розенберг відбув у подорож по Україні//Воля Покуття.–1943.– 4 липня.–№ 27.–С. 2
22. Райхсміністер Розенберг відбув у подорож по Україні//Голос Підкарпаття.–1943.–4 липня.–№ 27.–С. 2
23. Райхсміністер Розенберг відбув у подорож по Україні//Рідна Земля.–1943.–4 липня.–№ 27.–С. 2
24. Райхсміністер Розенберг відбув у подорож по Україні//Станіславівське слово.–1943.–4 липня.–№ 27.–С. 2
25. Розподіл чистопородних баранів-мериносів//Голос.–1942.–27 вересня.–№8.–С.4.
26. Спасение культурных ценностей//Новая жизнь.–1943.–29 мая.–№15.–С.1.
27. Спасение культурных ценностей//Труд.–1943.–24 февраля.–№2.–С.8.
28. Сторіччя наукової праці в Асканії Новій//Нове українське слово.–1942.–7 лютого.–№29.–С.8
29. Тваринний парк у Асканії Новій//Світлий промінь.–1943.–10 серпня.–№ 44.–С.4
30. Тваринний парк у Новій Асканії//Уманський голос.–1943.–15 серпня.–№64.–С.3
31. Українська наука в УСРР//Діло.–1927.–15 грудня.–№281.–С.2.
32. Українці працюють для спільної перемоги//Нова Доба.–1943.–27 червня.–№26.–С.1.
33. Фальц-Фейн В.Э. Аскания-Нова / В.Э. Фальц-Фейн – К.: Аграрна наука, 1997. – 347с.
34. Цілинні степи України//Діло.–1927.–23 січня.–№16.–С.2.
35. Чаплі//Голос.–1943.–21 лютого.–№8.–С.3.
36. Ювілей Саксаганського, з'їзд археологів, літні подорожі//Діло.–1939.–31 травня.–№121.–С.3.

ЕЛЕКТРОННІ РЕСУРСИ ВІДДАЛЕНОГО ДОСТУПУ

37. Germans in Occupied Ukraine (Film | Accession Number: 1992.252.1 | RG Number: RG-60.0648 | Film ID: 304) [Електронний ресурс] : [Веб-сайт]. – Електронні дані. – Режим доступу <https://collections.ushmm.org/> (дата звернення 14.08.2019) – Назва з екрана
38. Манштейн Э. Утерянные победы. — М.: АСТ; СПб Terra Fantastica, 1999 [Електронний ресурс] : [Веб-сайт]. – Електронні дані. – Режим доступу <http://militera.lib.ru/> (дата звернення 04.05.2019) – Назва з екрана
39. Федеральний архів Німеччини [Електронний ресурс] : [Веб-сайт]. – Електронні дані. – Режим доступу <https://www.bild.bundesarchiv.de/> (дата звернення 20.07.2019) – Назва з екрана
40. Цифровий архів української періодики [Електронний ресурс] : [Веб-сайт]. – Електронні дані. – Режим доступу <https://libraria.ua/> (дата звернення 22.07.2019) – Назва з екрана

Імператор Микола II та Ф.Е. Фальц-Фейн. Асканія-Нова, 1914 р.
(фрагмент офіційного фото для поширення у ЗМІ)

Джерело [В.Э. Фальц-Фейн – К.: Аграрна наука, 1997. – 347с.]

Фрагмент газети «Новий час» від 18.08.1916 із завіткою про Асканію-Нова

Джерело [Газета «Новий час», Петроград, 18 (31) серпня 1916 р.]

Фрагмент газети «Діло» від 05.06.1926 із завіткою про Асканію-Нова

НОВИНКИ.

— Чаплі. Так називається тепер велике зразкове і культурне господарство на Україні, що звалось до революції «Асканія Нова». Чаплі — це протонародна назва. Перед сто літами заснував один з російських магнатів «Асканію Нову» на Чанельському хуторі. Теперішні Чаплі мають урядову назву «Степовий державний заповідник ім. Х. Раковського Чаплі». На просторі кільканадцяти тисяч десятин у віддалі 25 верстов від Перекопу і 120 верстов від Мелітополя розкинувся цей великий простір, що зветься нині Чаплі. На безмежному таврійському степі, покритий первісною рослинністю, величезними травами і лісами зберігається цей культурно-показовий простір. Найціннішим у Чаплях є величезний зоологічний парк. В Чаплях є тепер великий науковий відділ з зоотехнічною і фототехнічною станціями та зоопарком. Зоологічний парк підновлений в цілості, зпоза кордону спроваджено 100 нових диких звірят, а між ними є кайгури, джейрани, нозороги, лані, дикі коні і т. д. З рідких птахів є: лебеді, фазани, білі чаплі, фазани морські курки і т. д.

Повпри те є при зоопарку прецінний музей степової флори та фауни. В господарському відношенні справу поставлено теж на висоті. Є там 1000 штук рогатої худоби, 219 коней, 390 волів і 68 верблюдів, є 24 трактори системи Форда і инший різнничий інвентар. Зразкове господарство Чаплі має девять поділених пород овець. В останньому році продано 3.500 пудів білої тонкої вовни. Млини, крушарні, олійні, водопроводи електрифіковані. В 1925 р. зібрано з господарства 320.000 пудів сіна, 330.060 пудів зернових культур. Того року ціле підприємство дало перший раз по війні 266.000 карб. чистого прибутку. Підприємство обслуговує 3000 людей.

— «Морська блоха». Якийсь добрий земляк прислав нам число італійського денника „Il Tevere“ з дня 27. травня, де находимо статейку з ілюстрацією про винахід нашого земляка Гасенка — про що повідомляли ми кілька днів тому. Водна чи радше „морська блоха“, кораблик збудований нашим земляком, може стати, як пишуть, кораблем майбутности, завдяки своїй швидкості, легкості та практичності. І винахідник сподіється переїхати 10.000 вільом у

Фрагмент газети «Нове життя» від 30.07.1942 із заміткою про Асканію-Нова

КУТОК ІСТОРІЇ

Праця німецьких колоністів в Україні

Рівне. Під таким заголовком приносить „Дойче Україне Цайтунг“ статтю др. Гельма, з якої ми подаємо такі уривки:

Нераз в історії на терени України котилися хвилі німецьких мандрівників, перша більша така хвиля—за часів Катерини II. Від 1812 р. до 1834 р. під час наполеонської війни прийшли, напр., з самого лише Віртемберга яких 40 тисяч чоловік. Виросли таким чином згуртовані селянські колонії, де німці з над Чорного моря творили багато більше ніж півмільйона, на Волині біля 200 тисяч. Група над Чорним морем в Україні належала до найсильніших. Ці переселенці з Райху домоглися дуже визначних господарських і культурних досягнень і вказали надзвичайну національну силу. Плугом здобули вони землю і використали її своєю невтомною працею.

Перед першою світовою війною обробляли німці з над Чорного моря трохи більше як п'ять мільйонів гектарів ґрунту і лук, отже простір, що за величиною дорівнював Віртембергові, Баденові, Ельзасові та Лотарингії, узятих разом. З того біля 500000 гектарів приділив їм уряд для вільного користування, решту здобули вони своєю здатністю і своєю пильністю, що являється великим досягненням.

Піскові пустині замінили вони в квітучі виноградники і сади, при чому пригнали їм їхні знання з південної Німеччини про

управу овочів і винограду. Таким чином виборили собі колонії в Таурії, після багатьох ударів, певне джерело доходу з допомогою управи овочів, а протягом 20 років продано тут докладно 20 мільйонів овочевих дерев і майже стільки ягідних кущів. Годівля коней і худоби у німецьких колоністів досягнула в Росії небувало високого рівня. Відоме блискуче досягнення німецького духа і німецької пильності в маєтку Асканія Нова в Фальц Файн в Таурії, який був вироблений швабською родиною Файн в 1856 з власності герцога фон Кеттен. Тут повстав найбільший вільний звіриний заповідник. Одних овець вигодовано тут 750000 штук.

Можна без перебільшення ствердити, що цей ґрунт, який сьогодні мечем відзискано, здобутий плугом для німецької праці. Тепер заповіт німецьких піонерів господарства виконується знову, він покликаний таким чином до нового життя. З 40 мільйонів тонн збіжжя, яке давніше висилалось в світ з чорноморських портів, німецькі колоністи вислали 10 мільйонів тонн. При тому становили вони перед більшовицьким спустошенням і засланням, напр., в окрузі Таганрогу, лише 3 з половиною проценти населення, обробляли однаке 22 проценти землі, в окрузі Сімферополя 9,2 процента населення, обробляли 79 % ґрунту. Цей ґрунт удобрений потом предків і освячений тепер кров'ю наших воїнів.

Джерело [Праця німецьких колоністів в Україні//Нове життя.—1942.—30 липня.—№35.—С.3]

Фрагмент газети «Українське полісся» від 09.12.1942 із заміткою про Асканію-Нова

НОГАЙСЬКІ СТЕПИ

Генерал-комісар гаулейтер А. Ч. Фрауенфельд зробив поїздку по північній частині генералбецирка Криму, так званих Ногайських степах, переданій у Райхс-комісаріат України, з метою відвідати новопризначених гебітс-комісарів на місцях їх роботи.

Ногайські степи, що дістали свою назву від татарського племені ногайців, яке жило тут шістьсот років тому, прилягають до Кримського півострова. Вся південна смуга української рівнини може бути поділена на декілька частин. Характер її на заході обумовлюється нижньою течією Дніпра. Це ще не степова зона, що починається далі на схід. Тут ліси перемежуються з болотами серед окремих рукавів дельти ріки; плодючий ґрунт дає багаті врожаї різних злаків, а м'який клімат дозволяє культивувати виноград, який солодкістю й смаком не поступається перед кримським. В частині, розташованій між Чорним морем і гирлами Дніпра та Буга, знаходиться велика кількість солоних озер, що дають багатий видобуток солі. Далі на схід також позначається близькість рік. Це смуга фруктових садів, багаті врожаї яких переробляються на консервах заводах Мелітополя, що по праву зветься містом-садом. На південному сході степ

підходить до Озівського моря; тут лежить портове місто Генічеськ з рибними заводами, великими бавовноочисними фабриками та іншими підприємствами. З півдня Ногайські степи обмежені так званим „Гнилим морем“—Сівашем, води якого відзначаються високою концентрацією солі. Побережжя Дніпра та Сіваша—це пташиний рай, де збираються перелітні птахи. Особливо багато тут болотної й водної дрібної дичини. Але тут можна зустріти також і прегарного фламінго на високих струнких ногах, і незграбного пінгвіна, що жадібно полює на рибу.

Далі починаються власне степи. Зникають дерева й чагарники. Густим килимом вкриті степи травою та пахучими квітами. Вітер хвилює на них пухнастий ковило. Погляд привертають розкидані по неозорних просторах кургани, спадщина строкатих орд скифів, хазарів, половців.

Колись цей степ був прекрасним пасовищем, на якому паслись величезні стада. Пробуючи обробляти, большевики згубили їх. Знову занедбані, вони заросли бур'яном, тому тисяча га, що збереглися недоторканими, являють собою велику цінність.

На цих величезних просторах, з міражами в жаркі літні дні, розкидані, немов

оази, людські селища. Найкращі з них—це селища німецьких колоністів, серед яких особливо виділяється маєток Фальц-Фейнів, Асканія Нова. Після безводного степу з пекучим промінням сонця Асканія Нова здається справжнім раєм з її густими лісами, тінистими ставками, численними джерелами. Повітря напоєне співом птахів, а ті дикі тварини тропічних країн, які живуть тут на волі й акліматизувалися, надають екзотичний колорит цьому куточку України.

На жаль, і тут більшевицький дух руйнування спричинив спустошення. Водонапірні башти зіпсовані, система штучного зрошення занедбана. В такому ж стані занедбаності перебувають Дарібург, Дафіно, фруктові плантації навколо Мелітополя.

Однак, ці степи можуть багато давати людині, яка вмє бережно ставитись до багатств землі. Їх простори можуть вкриватися не тільки строкатими тканинами кольорових килимів, по яких, немов великі м'ячі, стрибають перекотиполе, „степові відьми“, що використовуються місцевим населенням як паливо. М'який клімат, 2500 сонячних годин на рік, добрий ґрунт, поєднані з умілим веденням господарства, забезпечують прекрасні урожаї зернових і інших корисних рослин.

Фрагмент газети «Дзвін Волі» від 17.09.1942 із заміткою про Асканію-Нова

15.000 баранів мериносів для розвитку вівчарства в Україні

Гаряче серпневе сонце світить на блакитному безхмарному небі. Ветеринар на товаровому дворі в Ковні обтирає собі піт з обличчя, дивиться вздовж довгого транспортного потяга і сходить на високорозположені входові дошки стоячого перед ним вагону.

Кілька годин тому прибув сюди з Німеччини транспорт 15.000 високоякісних баранів — німецьких мериносів. Тепер треба перевести лікарський огляд тварин і відповідні установи мають перебрати транспорт. Цей транспорт розпочинає велике міроприємство, що ним Союз голівлі овець України здійснює свої плановані широкі годівельні цілі: лише цього літа через Асканію Нову пройде 15.000 однорічних баранів для державних господарств південної України. При допомозі цього німецького міроприємства має широко розвинутися годівля мериносів в тамошніх степових округах.

Представники Відділу харчування і сільського господарства при Райхскомісаріаті України, що прибули для перебрання транспорту, оглядають детально довгий потяг з 44 вагонів. Це перший потяг з десяти транспортів, що будуть приходити ще кілька днів. До половини вересня будуть призначені для українського півдня тварини, навантажені в Німеччині і вислані в дорогу до свого місця призначення.

В кожному вагоні, відкриті двері якого забезпечені загородами з дощок, є біля 40 баранів. Товстий шар соломи забезпечує їх від сильних потрясінь під час їзди.

Ветеринар дуже задоволений наслідком свого огляду. Тварини, що вже перебувають три дні в дорозі, після виїзду з Німеччини, виглядають здоровими і свіжими.

В Німеччині при виборі і при навантажуванні також все так приготовлено, щоб не було випадків захворювань. Лист з прізвиськом годівельника, походженням тварини і ціною дає повну уяву про везені тварини. Персонал з вибраних людей, що стоїть під керівництвом досвідченого вівчаря, супроводить потяг і дбає про добрий нагляд і корм. Щоденно видається з причеплених вагонів з кормом сіно, соломі і воду. Передбачений для дальшої їзди час корму устатковлюється планово в порозумінні з дирекцією залізниць.**

Джерело [15 000 баранів мериносів для розвитку вівчарства України//Дзвін Волі.—1942.—17 вересня.—№54.— С.4]

Фрагмент газети «Нова Доба» від 27.06.1943 із заміткою про Асканію-Нова

Джерело [Українці працюють для спільної перемоги//Нова Доба.—1943.—27 червня.—№26.—С.1]

Фрагмент газети «Голос» від 21.02.1943 із заміткою про Асканію-Нова

Фрагмент газети «Наше життя» від 27.11.1947 із заміткою про Асканію-Нова

Генерал-майор Максиміліан фон Зоттман в Асканії-Нова, червень 1943 р.

Bundesarchiv, Bild 121-1577
Foto: Zottmann v., Maximilian | 19. Juni 1943

Bundesarchiv, Bild 121-1583
Zottmann v., Maximilian | 19. Juni 1943

Джерело [<https://www.bild.bundesarchiv.de>]

Німкеня-фотограф «полює» за тваринами зоопарку в Асканії-Нова, 1943 р.

Джерело [<https://collections.ushmm.org>]

Солдати Вермахту на верблюдах в Асканії-Нова, 1943 р.

Подвір'я маєтку Ф.Е. Фальц-Фейна та автомобіль німецького офіцера, 1943 р.

Німкеня-фотограф та місцева асканійка за прядінням

Половецькі кам'яні статуї (баби) на території зоопарку Асканія-Нова, 1943 р.

Уривок з книги Е.Манштейна «Втрачені перемоги»,
в якому автор згадує Асканію-Нова

«Асканія-Нова раніше належала німецькому прізвищу Фальц-Фейн. Це було відоме в усій Росії зразкове господарство, тепер ж маєток став колгоспом. Будинки були запущені. Всі машини були зруйновані відступаючими радянськими військами, а обмолочений хліб, зсипаний горами під відкритим небом, був облитий бензином і підпалений. Купи хліба тліли і диміли ще цілі тижні, згасити їх було неможливо.

У всій Росії і далеко за її межами Асканія-Нова була відома своїм заповідником. Прямо посеред степу піднімався великий парк із струмками і ставками, на яких жили сотні видів водоплавної птиці, від чорно біло червоних качок до чапель і фламінго. Цей парк в степу був воістину райським куточком, і навіть більшовики не доторкнулися до нього.

До парку примикала обгороджена ділянка степу, що тягнеться на багато квадратних кілометрів. Там паслися найрізноманітніші тварини: олені і лані, антилопи, зебри, муфлони, бізони, яки, гну, верблюди і багато інших тварин, які відчували себе тут досить добре. Лише поодинокі хижі тварини містилися у відкритих вольєрах. Говорили, що там була і зміїна ферма, але більшовики нібито перед своїм відходом випустили всіх отруйних змій на волю...

...У цьому заповіднику відбувалися смішні випадки. Одного разу наш начальник оперативного відділу сидів за своїм робочим столом, поглиблений в карти. До будівлі забрела ручна лань і з цікавістю розглядала своїми лагідними очима настінні схеми. Потім вона підійшла до полковника Буссе і досить неделікатно штовхнула його мордою в спину. Він не любив, коли йому заважали за роботою, схопився зі стільця і закричав: «Це ... це вже занадто ... це ж ...» - і, обернувшись, побачив замість очікуваного порушника спокою віддані і меланхолійні очі лані! Він чемно випровадив незвичайну відвідувачку.

Коли ми йшли з Асканії-Нова, він захопив із вольєра двох хвилястих папужок на ім'я Аска і Нова. Вони весело пурхали по кімнаті оперативного відділу. Правда, вони заважали нам менше, ніж незліченні мухи, що особливо полюбляли червоний колір. Результатом цього було те, що на картах, що висіли на стіні тривалий час, військ противника, позначених червоним, поступово ставало все менше. На жаль, в дійсності було навпаки».